

Příspěvek k městským počátkům Českého Brodu

Jan Frolík

1. Úvod

Archeologické poznávání Českého Brodu probíhá kontinuálně se snahou o systematicčnost od roku 1994 (Frolík 1996; 1998). Jistá omezení přináší skutečnost, že převažující většina archeologických akcí měla podobu dokumentace terénních situací ve výkopech pro rozličné inženýrské sítě (Frolík 2021; 2023; Frolík et al. 2017). Rozšíření výkopů v případě zjištění důležitých archeologických situací nebylo obvykle možné. Přesto poznatky z těchto výkopů přinášejí významné poznatky o městských počátcích Českého Brodu.

Příkladem takové akce může být rozsáhlá rekonstrukce inženýrských sítí na centrálním náměstí Arnošta z Pardubic, která probíhala z převážné části ve druhé polovině roku 2002 (červenec až listopad). Při ní byl v jihovýchodním rohu náměstí (u ústí bezejmenné ulice vedoucí ke Kouřimské bráně) zjištěn zahloubený objekt z období městských počátků. Poznatkům o něm je věnován tento příspěvek.

Obr. 1. Český Brod. Poloha lokality na mapě Čech.

2. Historické zprávy

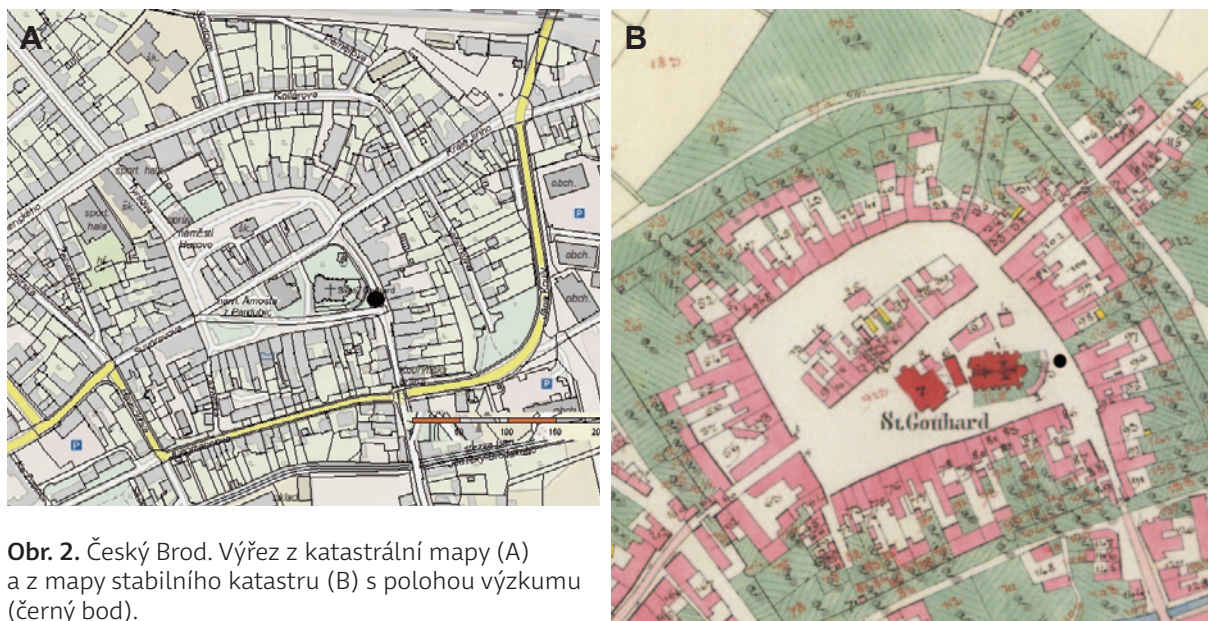
Počátky Českého Brodu jako lokality a také jako města nejsou na základě písemných zpráv jednoznačné.

První písemná zmínka pochází z roku 1289, kdy byl Brod napaden a popleněn obdobně jako další biskupské statky (Pelhřimov, Týn nad Vltavou) během domácí (občanské) války po zatčení Závíše z Falkenštejna, a to Konrádem a Jindřichem z Altenburka. Ze stejné doby (nebo jen o málo mladší) pochází také zpráva ve formulářové sbírce biskupa Tobiáše z Bechyně (1279–1296), ve které je městečku „Brod“ přiděleno 20 lánů. Z listiny nelze vyvodit, zda se vztahuje k lokaci, nebo jen doplňuje již existující majetek. Zajímavé je právo biskupa přenést případně sídlo na jiné místo.

K roku 1301 nebo krátce po něm je řazena listina pražského biskupa Jana IV. z Dražic, kterou vysadil trhové městečko („*locum forensem*“) a stanovil příslušné platy. Městečko není v listině jmenováno, ale obvykle se soudí, že se jednalo o Český Brod. Stejný problém je s listinou z roku 1303, kdy též biskup nejmenované trhové městečko („*oppido forensi episcopatus nostrī*“) osvobodil od placení úroků, aby mohlo být obnoveno a opevněno. Lze tedy soudit, že krátce před tím městečko postihla nějaká katastrofa.

V roce 1315 byl Brod obsazen Ronovci, konkrétně pěti sty ozbrojenci. Jaké následky mělo toto obsazení na město, nevíme. Podle této zprávy a také dalších souvislostí se soudí, že Český Brod měl již v té době opevnění. Mezi lety 1290 až 1295 byla na základě privilegií Václava II. opevněna další biskupská města (Příbram, Rokycany, Roudnice nad Labem, Týn nad Vltavou a Pelhřimov). Český Brod v tomto výčtu schází, možná proto, že již (před rokem 1290) opevnění měl.

Konkrétní zprávu o opevnění známe z období Arnošta z Pardubic, který nechal opevnit Český Brod, Horšovský Týn a Roudnici nad Labem. V Českém Brodě se tak mělo stát podle místní tradice v roce

Obr. 2. Český Brod. Výřez z katastrální mapy (A) a z mapy stabilního katastru (B) s polohou výzkumu (černý bod).

1345. Tento moment můžeme považovat za završení procesu vzniku a ustálení podoby vrcholně středověkého města (historické údaje podle *Ebel – Frolík – Razím 1998*, 47–50).

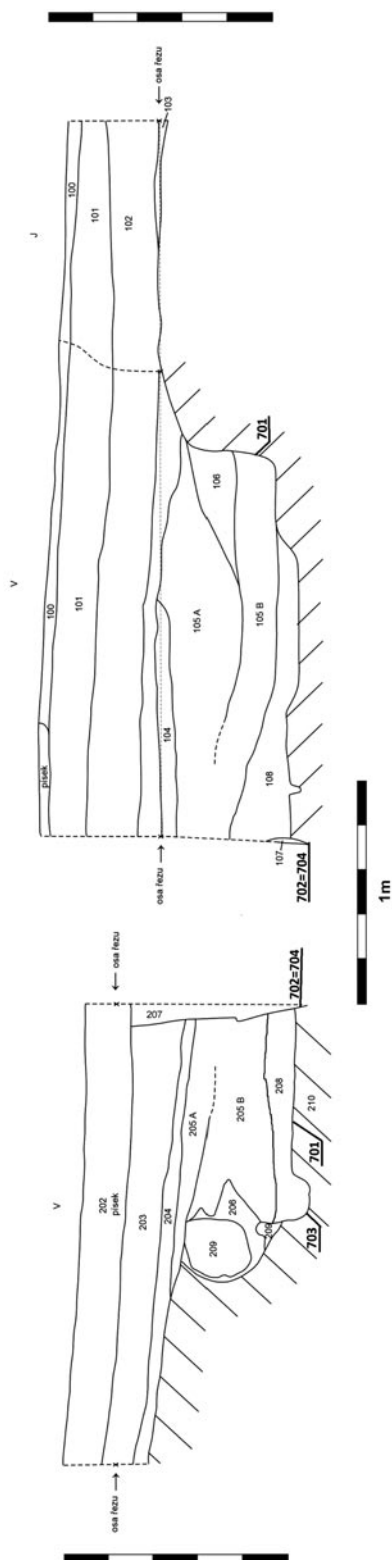
3. Popis terénní situace

Zkoumaný objekt byl poprvé evidován ve výkopu pro vodovodní přípojku k novostavbě na parcele domu čp. 25 v jihozápadním koutě náměstí Arnošta z Pardubic (*obr. 2 a 3*). Dokumentovány byly obě strany výkopu hlubokého 1,2 až 2,5 m, a to ve dnech 28. 9. a 1. 10. 2002 (*obr. 4–6*). S firmou provádějící tyto práce se podařilo domluvit možnost rozšíření výkopu za účelem získání určitějších poznatků o zjištěném větším zahloubeném objektu (výkop 701; *obr. 9 a 10*). Výzkum formou sondy kolmé na původní výkop se odehrál ve dnech 7. až 9. 10. 2002. Sonda na jižní straně měla rozměry 2 × 1 m (sonda I). Sonda na severní straně byla původně vyměřena s rozměry 3 × 1,8 m (sonda II; *obr. 4, 7–9*). Po zjištění značného plošného narušení/zničení původních situací recentními výkopy byla zmenšena na 0,9 × 2,1 m.

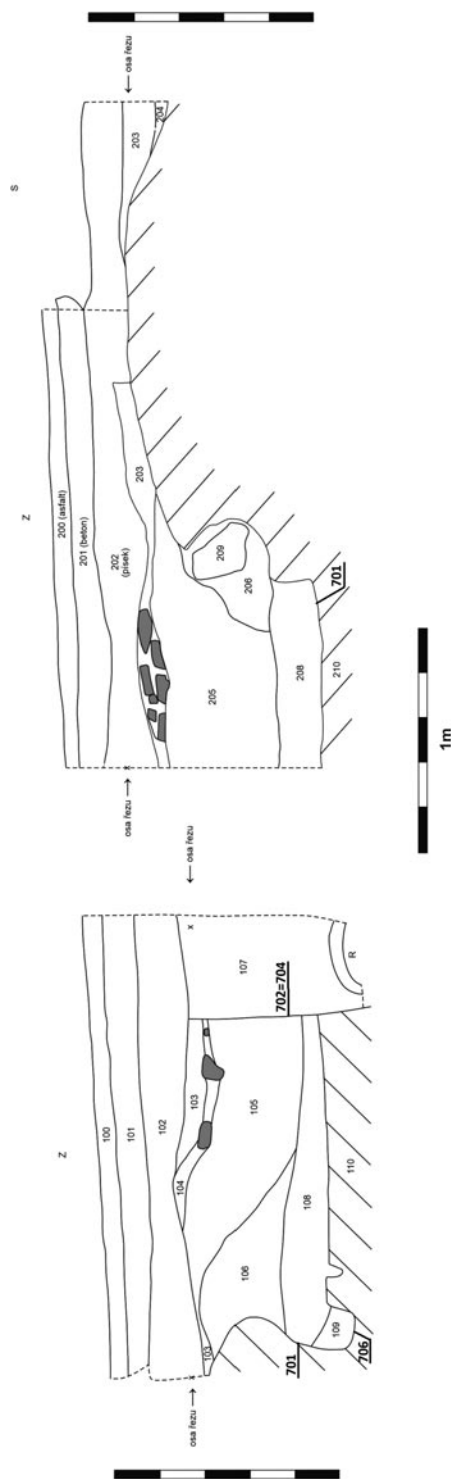
Archeologický výzkum v rozšířené ploše probíhal postupným snímáním po přirozených vrstvách/kontextech. Dokumentován byl metodou tzv. formulářové archeologie s využitím klíčových slov podle upraveného manuálu odvozeného od manuálu Muzea města Londýna (*Spence 1990*). Průběžně probíhala měřičská, kresebná i fotografická dokumentace. Výzkum probíhal ve spolupráci se společností Peres (P. Pinc).

Terénní situaci na obou stranách původního výkopu a také situaci dokumentovanou ve stěnách výkopu pro vodovod se podařilo propojit a může být popsána jednotně (s výhradou, že téměř všechny kontexty mají vícenásobné označení; *obr. 13*).

Podložím naleziště je červenohnědý písčité jíly (označeno 110=210=8311=8324=8323=8339) v hloubce 0,3 až 1,1 m od povrchu vozovky (*obr. 5–8*). Ve východní části původního vodovodního výkopu se na něm nacházela tmavě šedá jílovitá hlína o mocnosti až 0,18 m (uloženina 8314), interpretovaná jako původní půdní typ. Do podloží byl zahlouben, aniž by se dochoval stratigrafický vztah k uloženině 8314, rozsáhlý objekt (výkop 701) o hloubce 0,45 až 0,6 m. Stěny byly původně kolmé nebo jen mírně sešikmené (*obr. 5–7*), v dalším vývoji zřejmě erodovaly, proto byly u dna podebrané. Svědčí o tom hroudy podložního jílu opadlé ze stěn (uloženina 209; *obr. 7 a 8*). Dno bylo víceméně ploché, ale byly do něj zahloubeny menší jáma a kúlové jamky (*obr. 9*). V jižní zkoumané části (sonda I) je nejvýraznějším reliktem řada drobných kúlových jamek (celkem 19, hloubka 0,01 až 0,11 m), která se táhla rovnoběžně s jižní stěnou ve vzdálenosti 0,2 až 0,3 m (sonda I; *obr. 11 a 12*). Mezi touto řadou a podebranou stěnou byla vypreparována kúlová jamka (průměr 0,2 m, hloubka 0,14 m; výplň tmavohnědá prachová hlína

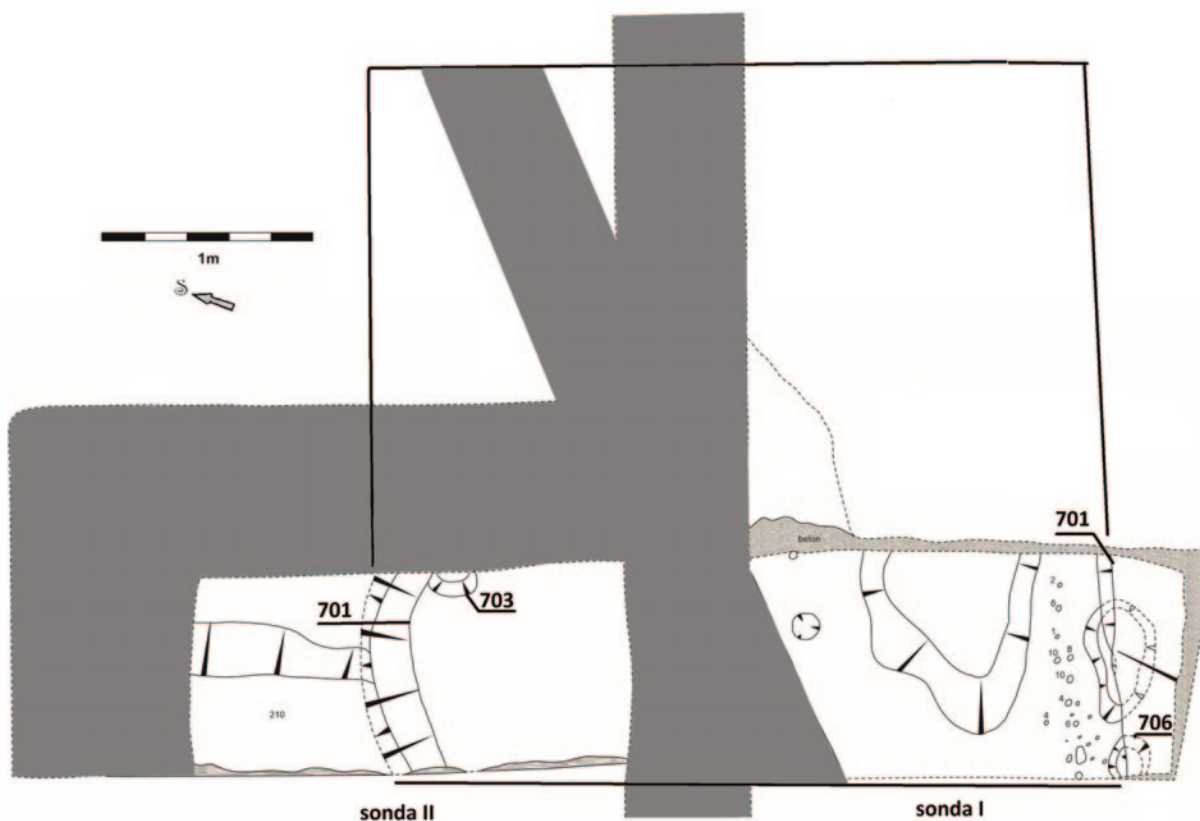

Obr. 7. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. Sondy I (vpravo) a II (vlevo), spojený východní a jižní řez. Kreslil P. Pinc, digitalizace L. Brabencová.

Obr. 8. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. Sondy I (vlevo) a II (vpravo), spojený západní a severní řez. Kreslil P. Pinc, digitalizace L. Brabencová.

jíl /30 %/ s příměsí malých kamínků /5 %/ a malých fragmentů uhlíků /5 %/, která byla zároveň nejsilnější (0,25 m). Západní část výplně v severní stěně se jevila jako jednodolitá (tmavě šedá jílovitá hlína /40 %/ a hnědý jíl /20 %/ s příměsí malých oblázků /20 %/, malých fragmentů mazanice /10 %/ a malých fragmentů uhlíků /10 %/). Označena byla jako uloženina 8333, její síla činila až 0,6 m. Také výplň evidovaná v jižní stěně průkopu pro vodovod byla jen jednoduše zvrstvená. Na uloženině 108=208=8312 byla popsána uloženina 8313=8339, tvořená tmavě šedou jílovitou hlínou (90 %) s příměsí oblázků a lomového kamene (10 %) o mocnosti až 0,33 m.

Obr. 9. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. Zkoumaná plocha s detaily terénní situace v interiéru objektu 701. Silnou čarou rekonstruovaný rozsah objektu, tmavě šedě vyznačeny zničené plochy. Podklad společnost Geo.cz, upravil autor.

Obr. 10. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. Pohled na zkoumanou plochu se sondami I a II. Pohled od východu. Foto autor.

Vyplněný objekt překryla šedohnědá písčítá hlína (30 %) s příměsí středních (40 %) a malých oblázků (20 %) a omletých velkých kamínků (10 %) silná 0,08 m a označená jako uloženina 104=204= 8315=8330=8340. Uloženína má charakter úpravy povrchu (šterkový posyp). Na této úpravě se uložila tmavě šedohnědá ulehlá prachová hlína (90 %) s ojedinělými malými valounky křemene, ojedinělými červenohnědými skvrnkami jílu, ojedinělými proplásky hnědého písku a ojedinělými drobkami uhlíků o mocnosti 0,1 m s označením 103=203=8316=8331=8341. Lokálně na ní byla evidována uloženina 8332, tvořená malými a středními oblázky (80 %), malými kamínky červeného pískovce (5 %) a malými lomovými kamínky (5 %). Spáry mezi kameny vyplňovala tmavě šedá jílovitá hlína. Uloženína 8332 byla až 0,1 m silná s opět se jedná o úpravu povrchu (posyp šterkem). Obdobně je to s uloženinou 8342 v západní části výkopu pro vodovod (hnědý jíl /90 %/ a tmavošedá jílovitá hlína /10 %/) o síle také 0,1 m. Celkově mají uloženiny spojené s úpravami povrchu a překrývajícími mocnost až 0,25 m.

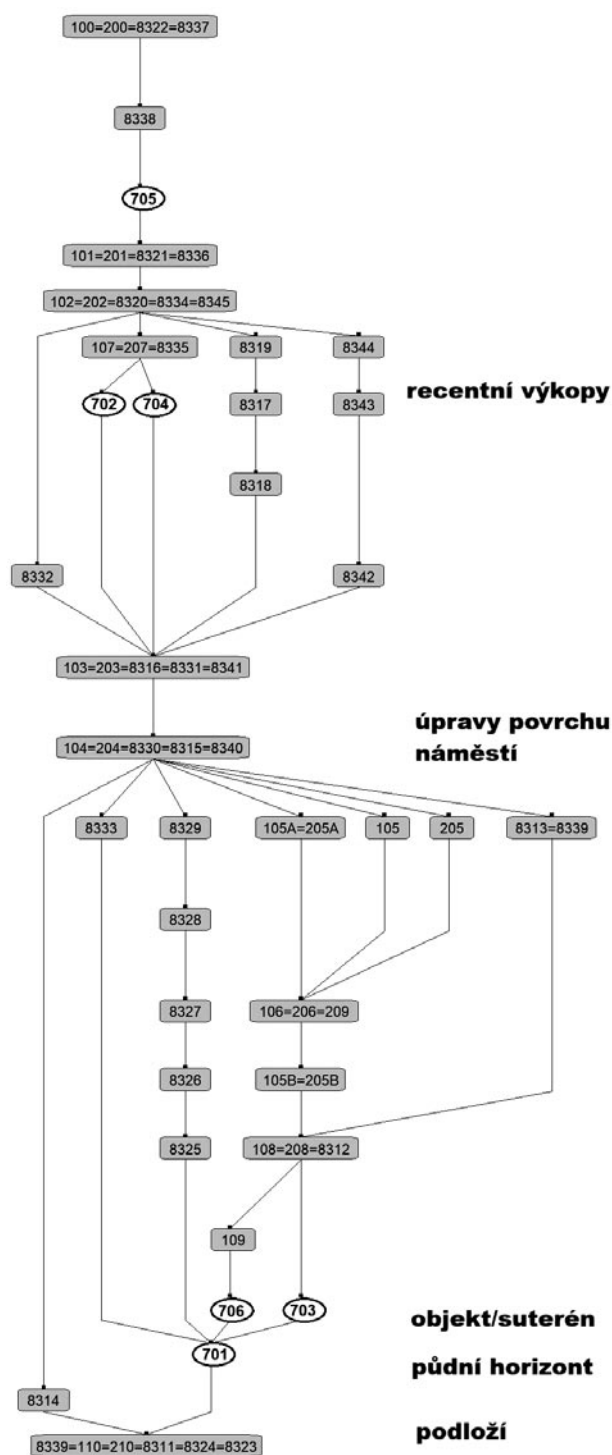
Zbývající část stratigrafie je spojena s novodobým vývojem. Tvoří jí uloženiny tvořené převážně pískem. V jedné sekvenci jsou to uloženiny 8318 (žlutý písek), 8317 (tmavošedá jílovitá hlína) a 8319

Obr. 11. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. Sonda I po dokončení. Vzadu stěna objektu 701 s jamkami podél ní a řadou drobných kúlových jamek (pozůstatek vyplétané stěny). Pohled od severu. Foto autor.

Obr. 12. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. Sonda I po dokončení. Detail stěny objektu 701 s jamkami podél ní a řadou drobných kúlových jamek (pozůstatek vyplétané stěny). Foto autor.

Obr. 13. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. Harrisův diagram zkoumané situace doplněný o interpretaci jednotlivých částí terénní situace. V programu ArchEd 1.4. vyhotovil autor.

(šedý písek) o celkové mocnosti až 0,15 m u jižní stěny průkopu pro vodovod. V západní části průkopu je to sekvence 8343 (šedookrový jemný písek) a 8344 (hnědý jíl /60 %/ a šedá jílovitá hlína /30 %/ s proplátkem šedookrového písku /10 %/ a ojedinělým pískovcovým kamenem) dohromady silné až 0,3 m.

Do uložení byl vyhlouben výkop pro kanalizaci (702=704) vyplněný hnědou jílovitou hlínou (80 %) se skvrnkami až skvrnkami červenohnědého jílu (20 %) a ojedinělými omletými středními ka-

mínky červeného pískovce s označením 107=207=8335. Neúplná hloubka výkopu činila 0,9 m. Stratigrafii uzavírá písčítý podklad (uloženina 102=202=8320=8334=8345, mocnost až 0,2 m) betonové desky (uloženina 101=201=8321=8336, mocnost až 0,2 m), na kterou byl položen recentní asfalt (uloženina 100=200=8322=8337) o síle až 0,08 m. Betonová deska byla porušena výkopem pro nový vodovod (výkop 705) o hloubce přesahující 2,2 m a vyplněným pískem (uloženina 8338).

4. Interpretace nálezové situace

Popsanou terénní situaci lze bez problémů interpretovat. Do podloží (uloženina 110=210=8311=8323=8324=8329) a velmi pravděpodobně také do půdního horizontu (byť není tento vztah jednoznačně zachován) byl vyhlouben pravoúhlý objekt 701 s dochovanou hloubkou 0,45 až 0,6 m. Rozměry lze rekonstruovat na 3,5 × 3,5 m (*obr. 9*). O úpravě stěn nebyly získány jednoznačné doklady. Pozůstatkem mohou být kúlová jamka 706 a navazující oválný objekt (dvojitá jamka?) u jižní stěny výkopu. Schází však obdobná situace u severní stěny. Tam zjištěná kúlová jamka 703 obsahovala torzo rekonstruovatelné nádoby, takže spíše patřila k vybavení interiéru (*obr. 14:1*). Podél jižní stěny se také táhla pletená stěna, jak interpretujeme pás drobných kúlových jamek. Úprava podlahy zjištěna nebyla. O vnitřním využití svědčí kromě již zmíněné kúlové jamky 703 ještě část mělkého objektu a další kúlová jamka v jižní části objektu 701 (sonda I). Jen zčásti prozkoumaný a také recentními zásahy porušený objekt nedovoluje určit místo vchodu. Celkově se jedná o zahloubený suterén (polozemnici), který je pozůstatkem obytné stavby a je obvyklý v prostředí zakládaných vrcholně středověkých měst (*Čapek – Netolický 2014*).

Po zániku byl objekt 701 vyplněn sérií uloženin, které můžeme identifikovat jako odpad z okolí a také přirozenou destrukci jeho stěn. Příčinu opuštění objektu nelze jednoznačně stanovit. Výplň však nese stopy požáru. Po zaplnění byl objekt překryt úpravou povrchu náměstí ve formě nepravidelného štětování (uloženina 104=204=8315=8330=8340), na níž se uložila vrstva životních nečistot (uloženina 103=203=8316=8331=8341), lokálně opět překrytá úpravou povrchu (uloženina 8332) nebo dalšími nečistotami (8342). Zbytek stratigrafie zachycuje recentní vývoj v této části náměstí.

5. Popis nálezů

5.1. Keramika

Převážnou část nálezů tvoří jako obvykle keramické zlomky (*obr. 14–18*), vyzvednuty byly také zlomky zvířecích kostí (dosud neanalyzované), mazanice, strusky a ojediněle fragmenty železných a bronzových předmětů (*obr. 19*).

Keramické nálezy byly popsány a analyzovány na základě rozdělení podle technologického provedení na základě makroskopicky pozorovaných rysů (velikost a druh ostřiva, výpal, úprava povrchu a lomu, v menší míře také barva), a to podle zkušeností s keramickými soubory z jiných regionů (Chrudimsko – *Frolík 2019*; Praha – *Frolík 2017*) a se soubory přímo z Českého Brodu (Kouřimské předměstí – *Frolík 2021*; ulice Krále Jiřího, čp. 87 – *Frolík 2023a*; č. p. 1 – bývalá radnice – *Frolík 2023b*). Doplněno je jejich orientační stáří, zdůvodněné níže při detailním rozboru.

Rozlišeno celkem bylo 15 technologických skupin (keramických tříd – KT), označených CB1 až CB15. V textu se dále pracuje se všemi, s výjimkou KT CB1 a CB10 (keramika jednostranně či oboustranně glazovaná), která není v souboru zastoupena.

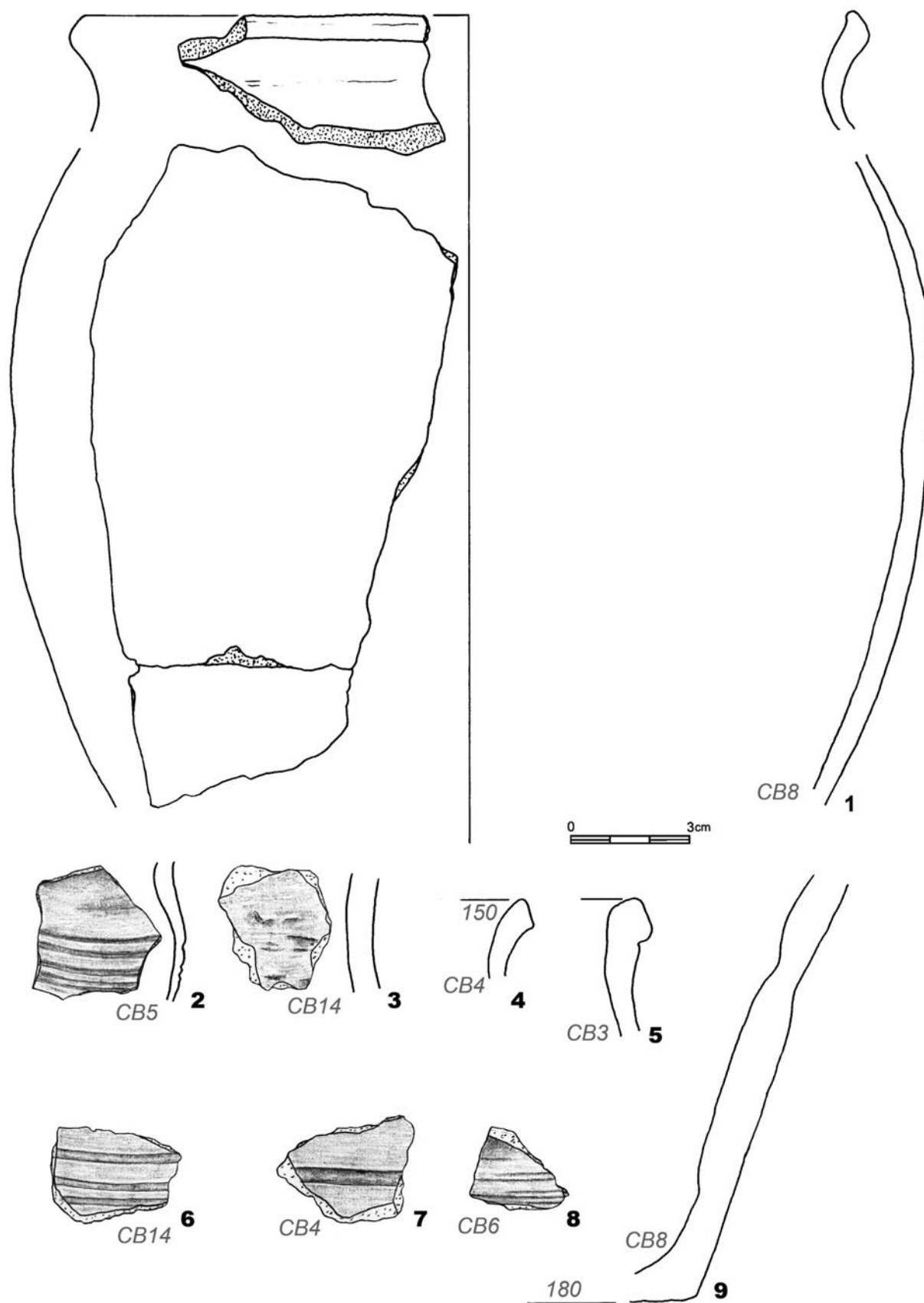
CB2 – redukční výpal, ostřivo převážně mikroskopické, povrch jemný, někdy leštěný či kovově lesklý, lom šedý či bělošedý, vytáčení, odstíny šedé barvy (14.–17. století).

CB3 – redukční výpal, jemnější ostřivo, hladký povrch, vytáčení, převážně hnědé a šedé odstíny (14.–15. století).

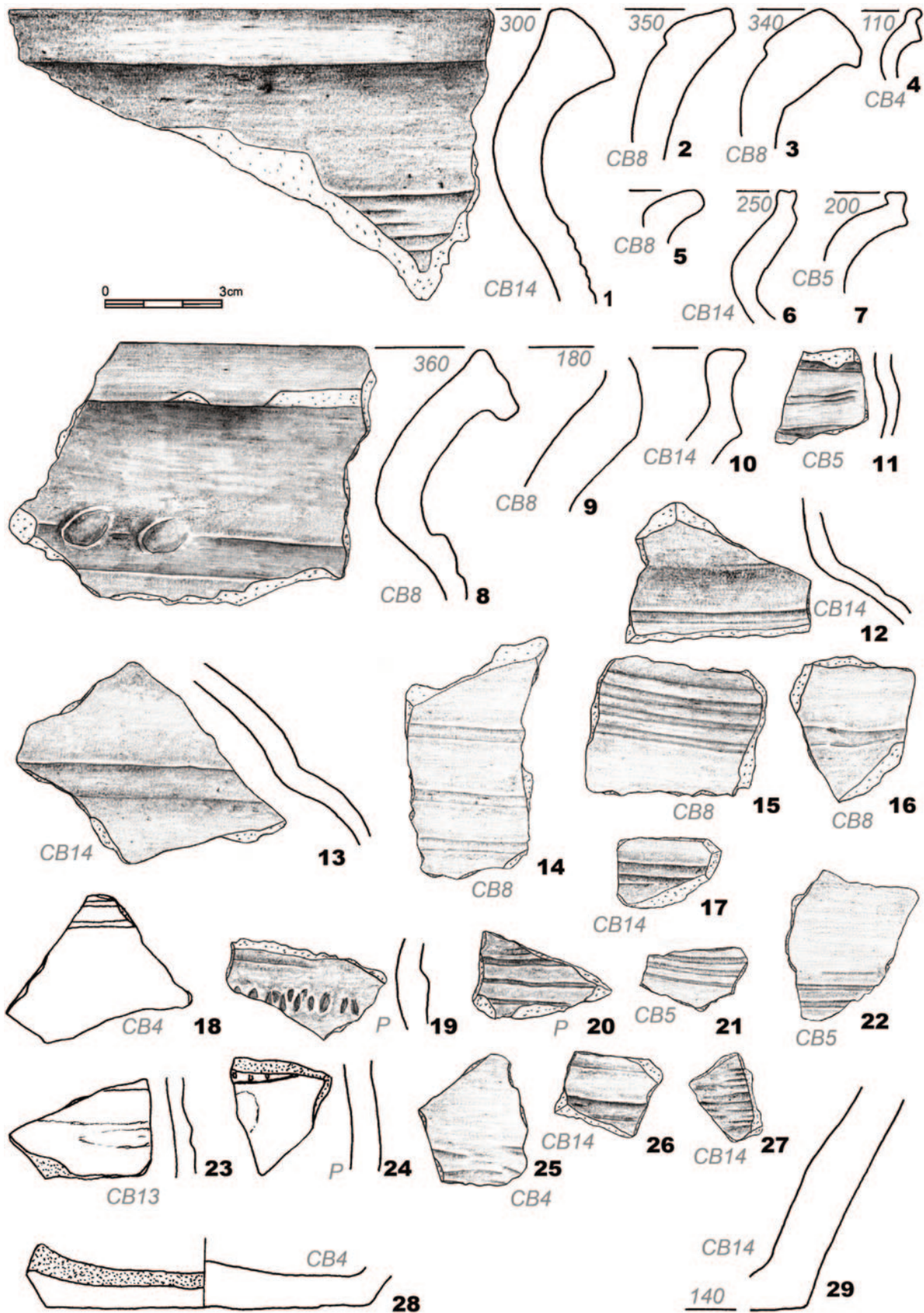
CB4 – spíše redukční výpal, ostřivo s jemnými šupinkami slídy, především na povrchu, hladký nebo jemně kru-pičkový povrch (13.–14. století), tzv. keramika „hradištní tradice“.

CB5 – oxidační výpal, jemnější ostřivo s nepočtenými šupinkami slídy ve hmotě, hladký povrch, hnědé a hnědošedé odstíny (13.–15. století).

CB6 – sendvičový efekt, jemné ostřivo, velmi jemné šupinky slídy, tenkostěnný, povrch hladký až mírně kožovitý, kvalitní výpal (14.–15. století).

Obr. 14. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. 1–3 – uložení 109; 4, 9 – uložení 8333; 5–8 – sběr. Keramika. Kresba autor a M. Sedláčková.

Obr. 15. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. 1–29 – uloženína 108=208=8312. Keramika. Kresba autor a M. Sedláčková.

- CB7 – sendvičový efekt, výraznější ostrívo bez slidy, povrch hladký až kožovitý, hnědé odstíny (14.–15. století).
 CB8 – oxidační výpal, ostrívo tvořené jemnými šupinkami slidy a písekem, hladký povrch, pravděpodobně obtáčení (12./13.–14. století), tzv. hradištní keramika.
 CB9 – oxidační výpal, jemná keramická hmota, jemný povrch, vytáčení, světlé barvy, nejčastěji béžové a světle hnědé odstíny (14.–16. století).
 CB11 – redukční výpal, jemná keramická hmota se středním ostrívem, vytáčení, světle šedé či bělošedé odstíny (14.–16. století).
 CB12 – oxidační výpal, výraznější ostrívo bez slidy, tvrdý výpal, vytáčení, převážně hnědé odstíny (14.–16. století).
 CB13 – keramický materiál s příměsí tuhy ve hmotě, bez dalšího rozlišení (12.–14. století).
 CB14 – oxidační výpal, písčité ostrívo bez slidy, často hojné, měkčí výpal, hladký povrch, převážně odstíny hnědé barvy (12./13.–14. století), tzv. keramika „hradištní tradice“.
 CB15 – oxidační výpal, jemnější ostrívo, opticky tvrdý výpal, lom bělavý, hladký povrch, vytáčení, bělavé či okrové odstíny, často s červeným malováním (13.–15. století).

Soubor keramických zlomků tvoří celkem 503 kusy (6695 g) a lze ho rozdělit na tři základní části. Nejpočetnější je výplň popisovaného objektu (uloženiny 109, 108=208=8312, 106=206=209, 105B=205B, 205, 8333) o 436 kusech (6086 g). Následují nálezy z uloženin překrývajících objekt (uloženiny 103=203, 104=204, 107=207 – 45 ks, 452 g). Doplnkový význam má kolekce shromážděná sběrem (22 ks, 157 g). Celkový přehled podává *tab. 1*.

KT	kontexty/uloženiny										sběr
	109	108=208	106=206=209	105B=205B	205	8312	8333	104=204	103=203	107=207	
CB2	–	–	–	4/34	1/2	–	–	1/19	2/9	–	–
CB3	–	2/25	6/74	20/141	9/37	–	–	–	2/39	–	2/15
CB4	–	7/68	1/5	32/327	2/36	–	1/8	7/27	1/2	–	1/7
CB5	1/5	32/317	1/5	61/561	37/259	1/2	–	2/10	4/30	1/7	9/29
CB6	–	1/3	–	1/3	–	–	–	1/2	–	–	1/3
CB7	–	3/52	1/23	3/51	2/13	–	–	–	2/12	–	1/7
CB8	4/166	24/52	5/93	24/626	29/717	1/4	3/192	3/36	1/16	1/22	1/29
CB9	–	–	1/6	3/32	–	–	–	–	–	–	–
CB11	–	–	–	–	–	–	–	–	2/4	–	–
CB12	–	–	1/3	–	–	–	–	–	–	–	–
CB13	–	2/8	–	1/21	–	–	–	–	–	–	–
CB14	2/14	25/605	4/37	36/398	15/154	1/12	–	5/85	3/39	2/46	4/26
CB15	–	–	–	5/44	–	–	–	–	–	1/8	–
pravěk	–	5/39	3/23	1/18	14/199	–	–	1/19	3/23	–	3/40
celkem	7/189	99/1837	22/266	192/2259	109/1417	3/18	4/200	20/198	20/151	5/103	22/157
	436/6086							45/452			22/157
	503/6695										

Tab. 1. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. Přehled zastoupení jednotlivých keramických tříd v jednotlivých uloženinách. Zobrazen počet a váha v gramech. Vypracoval autor.

Nálezový soubor má ve svých dílčích částech jednotný charakter. Při posuzování se soustředíme zejména na nálezy z výplně objektu. Výzkum ukázal, že zřejmě nejsou dochovány terénní situace z doby jeho života/existence, všechny uloženiny představují výplň po jeho zániku. Výjimku představuje jen výplň kúlové jamky/výkopu 706 (7 ks, 185 g). Z jamky bylo vyzvednuto torzo nezdobeného bezuchého hrnce s jednoduše profilovaným okrajem (*obr. 14:1*). Náleží KT CB8. V nepočteném souboru z jamky (7 ks, 189 g) tvoří většinu (4 ks, 166 g). Zbytek tvoří zlomky KT CB14 (2 ks, 14 g) a KT CB5 (1 ks, 5 g; *obr. 14:2,3*).

Početně i váhově převažují nejen v souboru z kúlové jamky 706 KT CB8 a CB14, které jsou charakterizovány jako keramika „hradištní tradice“ a liší se především zastoupením či absencí slidy v keramické hmotě. Tyto keramické třídy jsou charakteristické pro 13. století a starší část století následujícího. Pokud se omezíme na výplň objektu tvoří CB8 20,6 % souboru (90 ks, 1850 g). Zároveň

zlomky náleží masivnějším nádobám, váhově podíl stoupá na 30,4 %. Odpovídá tomu i zastoupení keramických tvarů, pokud je ho možné ve fragmentárním materiálu identifikovat. Zásobnice jsou zastoupeny nejméně 10× (*obr. 15:2,3,8,9; 16:11,26*), silnostěnné nádoby (zásobnice?) 7× a velká nádoba jednou (*obr. 14:9*). Objevuje se též hrnec (3 ks; *obr. 16:33,34*) a mísa (3 ks; *obr. 15:5; 16:21,35*). Obdobně je tomu s KT CB14, tvořící 22,2 % souboru, váhově 20 % (83 ks, 1220 g). I zde jsou nejpočetněji mezi identifikovanými tvary nejvíce zastoupeny zásobnice (7 ks; *obr. 15:1,10; 16:19,20,24*) a silnostěnné (4 ks) nebo větší nádoby (1 ks – *obr. 15:29*). Početněji jsou zastoupeny hrnce (4 ks – *obr. 15:6; 16:23,27,29*) a objevují se také pokličky (2 ks – *obr. 15:13; 16:42*). Výzdoba je střídá, zastoupená zejména rytou šroubovicí nebo jednoduchou rýhou (*obr. 15:1,12,15,26; 16:43,44; 17:3,7*), méně vývalkovou šroubovicí (*obr. 17:13*) nebo širším žlábkem (*obr. 16:14; 17:23*) či vrypy (*obr. 15:8; 17:28*). Výjimku představuje zlomek zdobený hřebenovými liniemi (*obr. 15:27*), který je pravděpodobně v Českém Brodě importem (Kouřimsko?). V obou KT také registrujeme bělavý přetah na vnější straně, který se objevuje zejména na keramice pražského keramického okruhu (KT označená „HK“), kde je datována do mladšího 12. a do staršího 13. století.

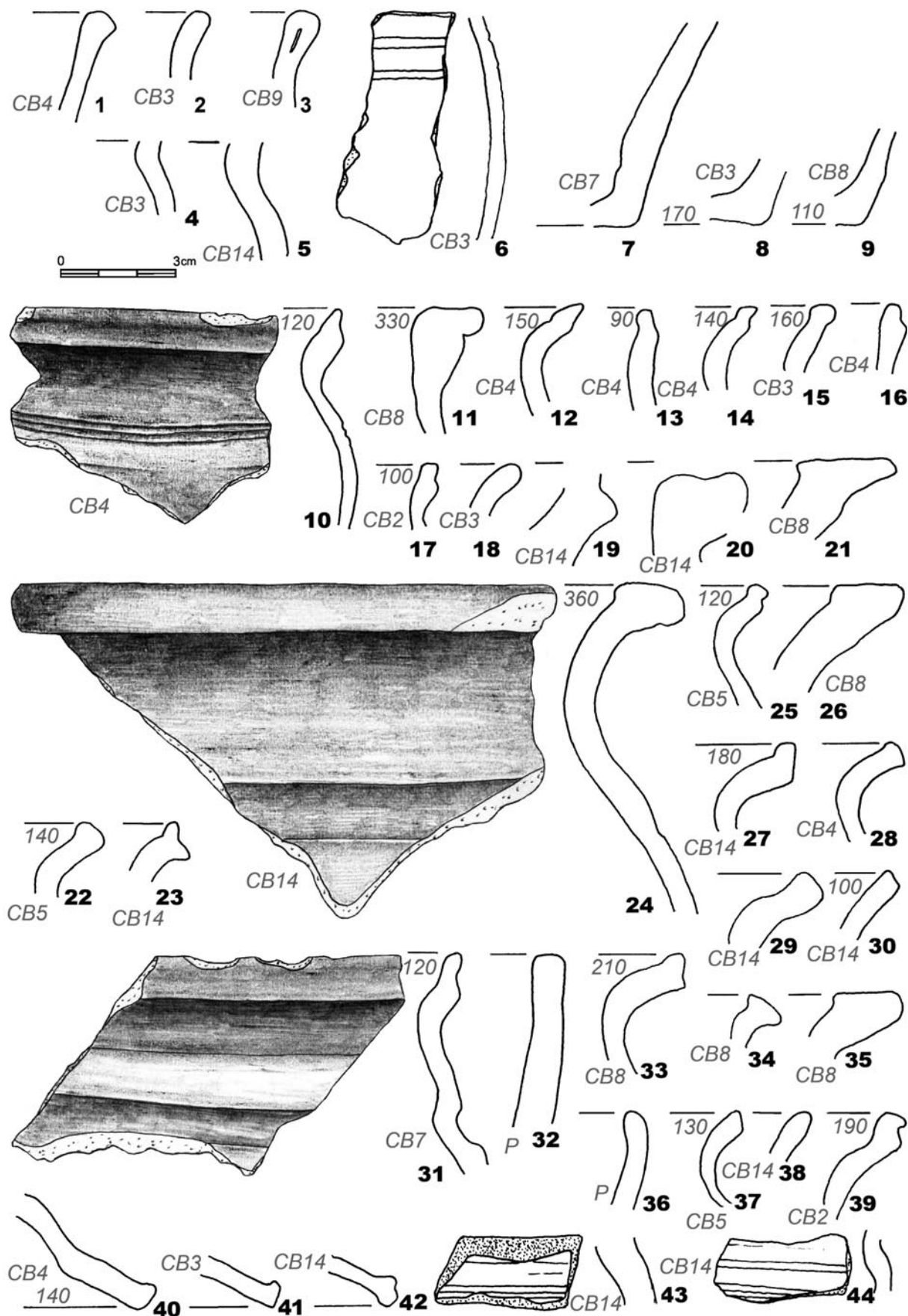
Početně, ale nikoli váhově následují KT CB 4 a CB5, které se také navzájem odlišují zastoupením slídy v keramické hmotě nebo na povrchu. Keramickou třídu KT CB4 reprezentuje 43 zlomků, tj. 9,9 % (váhově 454 g, 7,5 %) a KT CB5 133 zlomků, tj. 30,5 % (váhově 1149 g, 18,9 %). Mění se zastoupení druhů nádob. Převažují hrnce (12 ks; *obr. 14:4; 15:4,7; 16:1,10,12–14,16,22,25,28*), silnostěnná nádoba se objevuje pouze jednou. Jednou se objevuje poklička (*obr. 16:40*). Ve výzdobě také převažuje rytá šroubovice nebo vodorovná rýha (*obr. 15:11,48,21,22; 16:10; 17:4,5,11,12,14–16,25–27*). I zde evidujeme bělavý přetah či malování. Ve skupině s větším zastoupením slídy (CB4) evidujeme také zlomek s většími a početnými šupinkami slídy v keramické hmotě a na povrchu. Svým provedením je blízký keramice z Čáslavska.

Z dalších keramických tříd je významné zastoupení, byť početně malé, světlé keramiky obvykle s červeným malováním (KT CB15, 5 zlomků, 44 g – *obr. 17:1,22*). Tvarově lze identifikovat dvě miniaturní nádobky (*obr. 18:17,21*). Stopově se objevuje také keramika s příměsí tuhy v keramické hmotě (KT CB13, 3 zlomky, 29 g – *obr. 15:23*), která je v Českém Brodě importem, snad z jižních Čech.

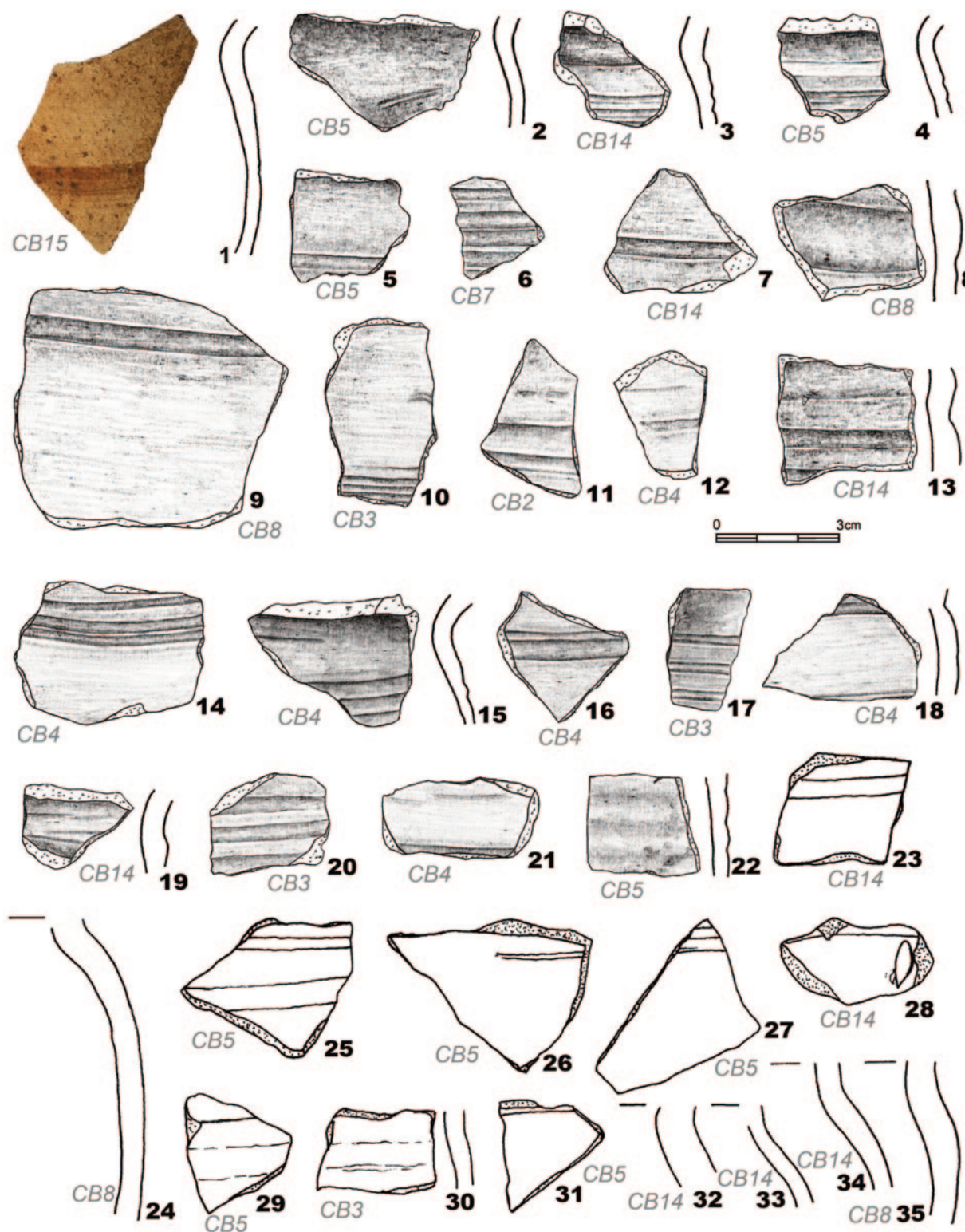
V malém množství je zastoupena keramika, která se hojněji objevuje v pokročilém 14. až 17. století. Týká se to především redukčně pálené keramiky (KT CB2, CB3, CB11). Chronologicky je zřejmě nejstarší KT CB3, zastoupena 37 zlomky, tj. 8,5 % (váhově 277 g, 4,5 %). Tvarově identifikujeme hrnce, a to i mezi zlomky shromážděnými sběrem (*obr. 14:5; 16:15*), a pokličku (*obr. 16:41*). Tyto zlomky mohou náležet do 14. století. Mladší mohou být zlomky KT CB2 (5 ks, 36 g), kde opět identifikujeme hrnce (*obr. 16:17,39*). Český Brod nenáleží do zóny, kde tento typ keramiky převažuje, ale objevuje se zřejmě velmi časně (1. polovina 14. století – *Frolík 2023, 267*). Zlomky KT CB2 mohou být ve výplni objektů také intruzí, neboť byly nalezeny v povrchových uloženinách 105B–205B a 205. Není překvapivé, že se objevují v uloženinách, které objekt překryly (KT CB2 – 3 ks, 28 g; CB3 – 2 ks, 39 g – *obr. 18:6,8,13–15*). Obdobně je tomu s drobnými zlomky KT CB11 (2 ks, 4 g), které byly vyzvednuty ze stratigraficky nejmladší uloženy pod úpravami povrchu náměstí.

Nastupující keramiku 14.–15. století reprezentují KT CB6 (2 ks, 6 g v objektu; 3 ks, 28 g v uloženinách mladších než objekt – *obr. 18:11*), CB7 (9 ks, 119 g v objektu; 2 ks, 39 g v uloženinách mladších než objekt) a CB12 (1 ks, 3 g v objektu). V nejpočetněji zastoupené CB7 identifikujeme hrnec (*obr. 16:31*). Přesnější časové zařazení je při nevýraznosti zlomků obtížné, ale KT CB6 a CB7 nastupují ve 14. století a tvořily by mladší část nálezového souboru. Tam by náležely i zlomky KT CB9, které náleží k vrcholně středověkému zboží 14.–15. století (3 ks, 32 g) a mezi nimiž identifikujeme nádobu s náběhem na hubičku na okraji (džbán? – *obr. 16:3*). Nelze vyloučit, že se jedná o intruzi.

Zmínit je nutné také příměs pravěkých keramických zlomků (celkem ze všech částí terénní situace 30 ks, 351 g), tvořící 5 % souboru (*obr. 15:19,20,24; 16:32,36*). Ve všech případech se jedná o druhotnou příměs, intaktní situace nebyly objeveny. Pravěká keramika se objevuje v původním půdním horizontu, který je často přeměněn v kulturní vrstvu (*Frolík 1996, 740*). Na místě výzkumu však stejná terénní situace (uloženina 8314) neposkytla nálezy. Kulturní určení nalezených zlomků zůstává na obecné úrovni – střední nebo mladší doba bronzová (zlomky se zdršňovaným povrchem nebo prstováním)

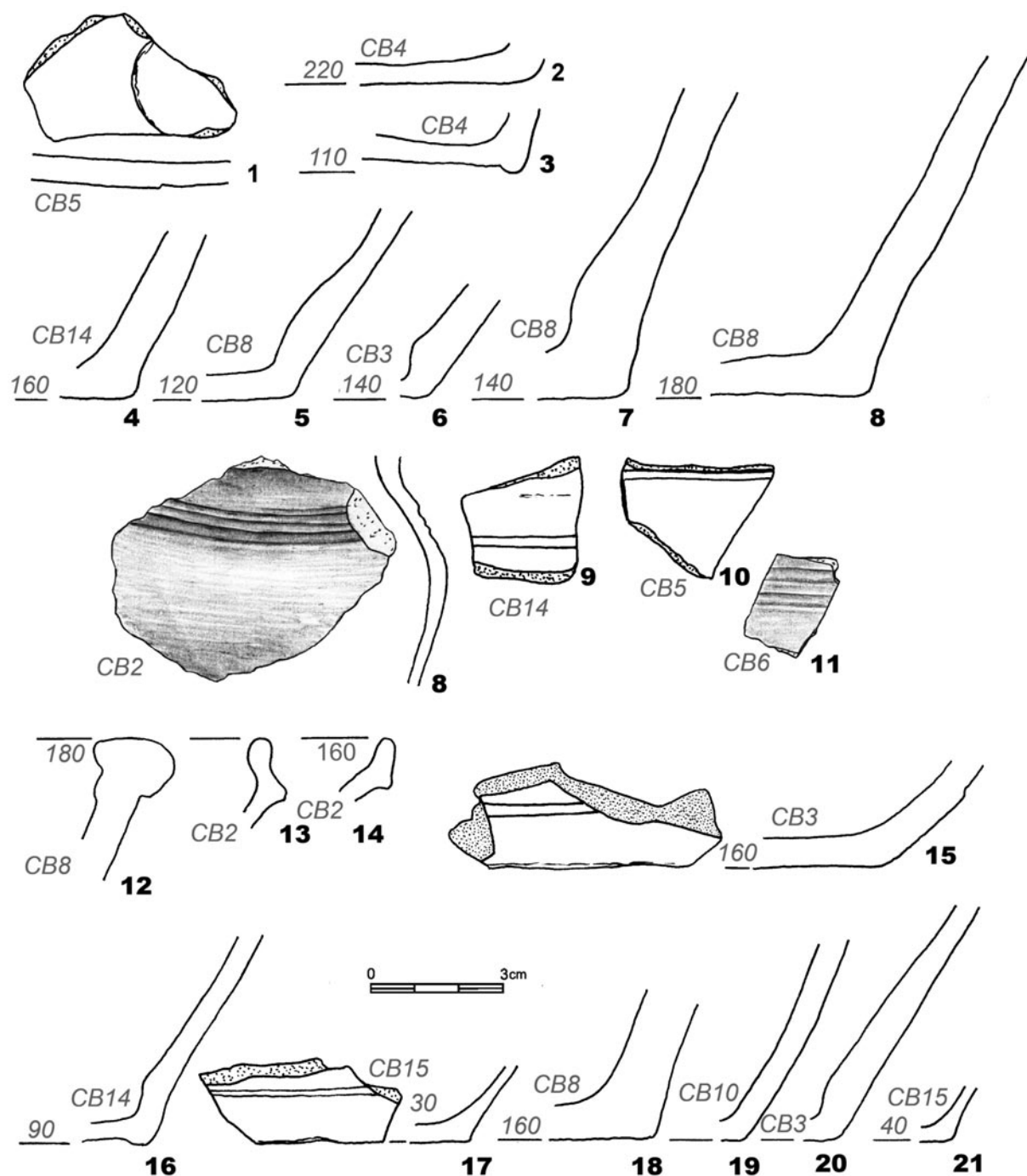
Obr. 16. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. 1–9, 21–30, 33–36 – uloženína 106=206=209; 10–20, 31, 32, 37–44 – uloženína 105B=205B. Keramika. Kresba autor a M. Sedláčková.

Obr. 17. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. 1, 10–12, 14–25, 28, 33–35 – uloženína 105B=205B; 2–9, 13, 26, 27, 29–32 – uloženína 106=206=209. Keramika. Kresba a foto autor a M. Sedláčková.

nebo do doby římské (zlomky zdobené radélkem – *obr. 15:24*). V keramických tvarech identifikujeme misku a nádobu s válcovitým hrdlem (?) a jednoduše profilovaným okrajem (*obr. 16:32,36*).

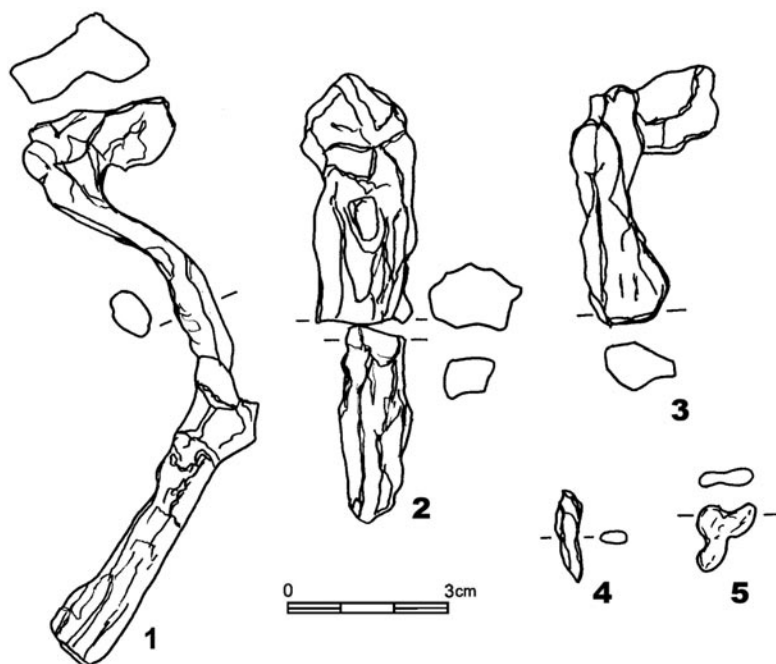
Objekt 701 můžeme na základě keramického souboru zařadit do pokročilejšího 13. století nebo do starší části století 14. Jedná se o keramiku charakteristickou pro Český Brod tohoto období (*Frolík 1996; 2021; 2023a; 2023b*).

Obr. 18. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. 1–6, 8, 18–21 – uloženína 105B=205B; 7 – 106=206=209; 8–11 – uloženína 104=204=8330=8315=8340; 12–15 – 103=203=8316=8331=8341; 16, 17 – uloženína 107=207=8335. Keramika. Kresba autor a M. Sedláčková.

5.2. Nekeramické nálezy

Jak již bylo zmíněno, získáno bylo také nevelké množství nekeramických nálezů. Mezi nimi tři železné předměty, všechny silně korodované. Z výplně objektu pochází ohnutý hřeb (26 g), zařaditelný pravděpodobně k typu IV (*Krajíc 2003*, 65), vyzvednutý z uloženíny 106=206=209; *obr. 19:1*). Dva další železné fragmenty mohou pocházet také z hřebů (*obr. 19:2,3*), ale silná koroze nedovoluje jejich přesnější určení (14 a 25 g). Vyzvednuty byly z uloženín 103B=205B a 205. Z uloženíny 205 pochází drobný bronzový nýtek nebo hřebíček (1 g; *obr. 19:4*) a zlomek plochého kování, původně pravděpodobně ve tvaru

Obr. 19. Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic. 1, 3–5 – uložení 106=206=209; 2 – uložení 105B=205B. 1–3 – železo, 4–5 – bronz. Kresba autor.

čtyřlístku s otvorem uprostřed (1 g; obr. 19:5). Pravděpodobně se jedná o nášivku nebo drobný ozdobný prvek připevněný původně na dřevo nebo na kůži. Žádný z popsaných předmětů není chronologicky citlivý a může být datován jen podle doprovodných keramických nálezů.

Z výplně byly vyzdvíženy také zatím neurčené zvířecí kosti (ze všech uložení) a hrušky mazanice (uložení 103=203, 104=204, 105B=205B, 106=206=209, 107=207, 108=208 a 109). Nepodávají podrobnější informaci o charakteru konstrukce, z níž pocházejí, a není jisté, zda bezprostředně souvisí s objektem 701. Totéž platí pro fragmenty strusky (uložení 103=203, 104=204, 105B=205B, 205, 108=208, 109).

6. Širší souvislosti

Objekt 701 dovoluje srovnání s dalšími obdobnými nálezy z jiných míst Českého Brodu. Nejvíce informací přinesl výzkum na parcele domu č. p. 87 v ulici Krále Jiřího (Frolík 2023a). Výzkum probíhající za ztížených podmínek (převážně jen dokumentace řezů) jako suterény/zemnice určil čtyři objekty. Z objektu/výkopu 514 známe šířku 4,4 m a neúplnou hloubku 0,9 m. Objekt/výkop 521 byl zachycen jen zčásti a poskytl neúplné rozměry 1,1 × 0,6 m a hloubku 0,75 m. Objekt/výkop 525 byl širší (5,3 m) a hloubku 1 m. Nejúplněji byl poznán, protože prozkoumán zčásti v ploše, objekt/výkop 531 s hloubkou až 1,8 m a rozměry 4,4 m (úplný) × 3,1 m (neúplný; Frolík 2023a, 257–263). Stratigraficky je nejstarší objekt 525, který zanikl požárem. Následují objekty 514 a 521 (může se jednat i o jeden větší objekt), které zanikly také požárem. Všechny tyto objekty jsou datovány do přelomu 13. a 14. století (před rok 1315?). Prostorově se navzájem vylučují a náleží nejméně dvěma vývojovým fázím. Nejmladší je zřejmě hluboký suterén/sklep 531, datovaný do doby po roce 1345.

Naproti zkoumanému objektu 701 byl při hloubení kanalizace na parcele domu č. p. 25 protnut rozsáhlý suterén se zjištěnou délkou 5,2 m a hloubkou 1 m. Tento suterén zanikl požárem a byl datován do pokročilého 13. století nebo staršího 14. století (Frolík 2001). Fragment podobného objektu (označený C/110) byl zjištěn také na Kouřimském předměstí s neúplnými rozměry 1,6 × 1,3 m a hloubkou pouhých 0,3 m. Jeho určení jako suterénu/zemnice není jednoznačné a datován je až do 16. století (Frolík 2021, 680–681).

S výjimkou objektu C/110 z Kouřimského předměstí (ulice Prokopa Velikého) můžeme všechny ostatní (včetně objektu 701) spojit s počátky Českého Brodu jako vrcholně středověkého města. Navázání na konkrétní historické zmínky je obtížné. Pro požár máme doklad k roku 1289. Nepochybujeme o tom, že se zpráva týká Českého Brodu, protože pražský biskup jiný „Brod“ nevlastnil. Doklad dvou fází, z nichž obě ukončil požár, by nasvědčoval tomu, že bezejmenné biskupské město z let 1301 a 1305 a postižené jakousi katastrofou, by mohl být také Český Brod. Objekt/výkop 701 stopy požáru nevykazoval. Jeho zánik by mohl souviset (a získané nálezy to nevylučují) s událostmi roku 1315, byť konkrétní následky obsazení Českého Brodu neznáme. Nelze samozřejmě vyloučit souvislost s předchozími událostmi (katastrofami), neboť není jisté, zda při výše zmíněných požárech vyhořelo celé město.

Podstatné je zjištění, že poloha objektu/výkopu 701 nezapadá do současné půdorysné struktury Českého Brodu. Dokládá, že nejstarší půdorysná podoba v době prvotní lokace byla odlišná. Dnešní náměstí Arnošta z Pardubic bylo zřejmě menší a nezasahovalo až k ulici vedoucí ke Kouřimské bráně. Současný půdorys je výsledkem složitějšího, dosud v detailech málo poznaného vývoje.

7. Závěr

Objekt 701 na náměstí Arnošta z Pardubic představuje zatím nejlépe poznanou ukázkou obytné stavby z období počátku Českého Brodu jako vrcholně středověkého města (přelom 13. a 14. století). Pozoruhodné je jeho situování v ploše náměstí, dokládající proměnu půdorysného uspořádání města, která nejspíše souvisí s katastrofami, které Český Brod postihly v období 1289 až 1315. Další archeologický výzkum by se měl soustředit na sledování dalších stop těchto proměn, protože mohou lépe osvětlit nejasnosti v historii Českého Brodu tohoto období.

Literatura

- Čapek, L. – Netolický, P. 2014: Vyhodnocení zahloubených staveb (tzv. „zemnic“ a „suterénů“) z počátků měst v Čechách a na Moravě na základě studia jejich formální a prostorové struktury. *Forum Urbes Medii Aevi* 8, 80–99.
- Ebel, M. – Frolík, J. – Razím, V. 1998: Opevnění města Českého Brodu. *Průzkumy památek* 5/2, 47–76.
- Frolík, J. 1996: Archeologický výzkum Českého Brodu v letech 1994–1995. *Archeologické rozhledy* 48, 737–747.
- Frolík, J. 1998: Archeologický výzkum městského opevnění v Českém Brodě v roce 1997. *Archeologie ve středních Čechách* 2, 385–394.
- Frolík, J. 2001: Zpráva o záchranném archeologickém výzkum na lokalitě Český Brod, náměstí Arnošta z Pardubic čp. 25 – akce: stavba bytového domu. Nálezová zpráva uložená v Ústavu archeologické památkové péče středních Čech, čj. 689/01.
- Frolík, J. 2017: Pohřebiště u kostela Panny Marie a na II. nádvoří Pražského hradu. Díl II. Analýza. *Castrum Pragense* 14, ABG 1. Praha.
- Frolík, J. 2019: Kostel sv. Václava v Lažanech a počátky středověkého osídlení Skutečska. Díl II. Analýza. Projekt ABG 3/2. Praha.
- Frolík, J. 2021: Kouřimské předměstí z pohledu archeologie. Záchranný archeologický výzkum v letech 2006 až 2007. *Archeologie ve středních Čechách* 25, 663–728.
- Frolík, J. 2023a: Archeologický výzkum na parcele domu č. p. 87 v ulici Krále Jiřího v Českém Brodě. *Archeologie ve středních Čechách* 27, 251–286.
- Frolík, J. 2023b: Archeologický výzkum bývalé radnice v Českém Brodě v letech 2017 až 2022. *Archeologie ve středních Čechách* 27, 591–619.
- Frolík, J. – Stránská, P. – Votrubová, J. – Emmerová, B. – Vaněk, D. 2017: People „on the Margin“: A Medieval Cemetery in Český Brod – Malechov (Central Bohemia). *Interdisciplinaria Archaeologica. Natural Sciences in Archaeology* 8, 59–75.
- Krajčíc, R. 2003: Sezimovo Ústí. *Archeologie středověkého poddanského města* 3. Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa. Praha – Sezimovo Ústí – Tábor.
- Spence, C. 1990: *Archaeological Site Manual*. London.

A contribution to the early history of Český Brod

The rescue excavations which have systematically been conducted in the centre of the town of Český Brod since 1994, have yielded, among other things, important information about the town's appearance in its early days. The first mention of Český Brod dates back to 1289, when it was burned down. Ambiguous written reports suggest another disaster around 1301 and yet another around 1315. The period of the town's establishment ended in 1345, when the town fortifications were built.

In 2002, the utility networks in the central square of Arnošt of Pardubice were renovated. In the south-eastern corner of the square, an excavation for a water main and its subsequent extension revealed sunken rectangular feature 701. Its dimensions can be reconstructed as 3.5×3.5 m (Fig. 9) and it was 0.45 to 0.6 m sunken into the bedrock. A post hole (703) near the wall, which contained the remains of a reconstructable vessel (Fig. 14:1), is associated with the period of the feature's existence. The feature was only partially investigated and had apparently been damaged by recent interventions. It is unfortunately not possible to determine the spot where the entrance used to be located. Generally speaking, it is a sunken basement (a sunken-floored hut), which is a remnant of a residential building and which was quite common in the environment of newly established high medieval towns. After its demise, the feature was filled with a series of deposits, which can be described as waste from the surrounding area and also natural destruction layers originating from its walls. The fill shows no signs of fire. After filling up, the feature was covered by subsequent surface modifications of the square in the form of irregular bedding, on which a layer of everyday dirt got accumulated (Figs. 5–8, 13). The rest of the stratigraphy reflects recent developments in this part of the square.

The find assemblage, consisting mainly of potsherds, has a uniform character in its individual parts (fill of feature 701, later deposits, finds obtained by collecting, Figs. 14–19). With the exception of the contents of post hole 703, the finds from the feature's fill illustrate the period after its demise. Based on the pottery assemblage, feature 701 can be dated to the developed 13th or early 14th century. An analogous picture and chronological classification is also provided by the remnants of other similar features investigated in Český Brod. On the plot of house no. 87, two features destroyed by fire and dated to the turn of the 14th century (before 1315) and one later feature (after 1345) were discovered. Another feature is known from the plot of house no. 25 (directly opposite the excavated building), also destroyed by fire and dated to the late 13th or early 14th century.

The finding, that the location of feature 701 does not fit into the current layout of Český Brod, seems to be of some importance. This proves that the original layout of the newly medieval established town was different. Today's Arnošt of Pardubice Square was probably smaller and did not extend up to the street leading to the Kouřim Gate. The current layout is the result of a more complex development, the details of which are still poorly understood.

English by *Jan Machula*

Fig. 1. Location of the site on a map of Bohemia.

Fig. 2. Sections of a cadastral map (A) and of a Stable Cadastre map (B) showing the location of the excavation.

Fig. 3. Zoomed-in section of a cadastral map showing the locations of individual partial areas (Trenches I and II, a trench for a water pipe line between them).

Fig. 4. Investigated area with the exposed part of feature 701. The locations of documented cross-sections are marked.

Fig. 5–8. Documented cross-sections.

Fig. 9. Investigated area including details about the terrain situation in the interior of feature 701. The extent of the feature is reconstructed with a thick line, and the destroyed areas are marked in dark gray.

Fig. 10. View of the investigated area including Trenches I and II.

Fig. 11–12. Trench I. Wall of feature 701 including post holes following its course and a number of small post holes (remnants of a wattle wall).

Fig. 13. Harris matrix of the investigated situation.

Fig. 14–18. Pottery.

Fig. 19. Iron (1–3), bronze (4–5).

Table 1. Overview of pottery classes represented in individual deposits.